

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Názov habilitačnej práce: MEDZI HISTORICKÝM REALIZMOM A HISTORICKÝM KONŠTRUKTIVIZMOM.
Meno a priezvisko autora: PhDr. Juraj ŠUCH, PhD.
Oponent: Katedra filozofie FF UMB, Banská Bystrica
Doc. Mgr. Marián PALENČÁR, CSc.
Katedra aplikovanej etiky FF UPJŠ, Košice

V súvislosti s filozofickými a metodologickými otázkami rekonštrukcie spoločenských a humanitných vied, ktorá sa stala aktuálnou najmä od druhej polovice minulého storočia, sa dostal do centra diskusií aj staronový filozofický problém vzťahu medzi realizmom (názor o nezávislej existencii poznávaného objektu a o možnosti jeho pravdivého, objektívneho poznania) a antirealizmom (názor spochybňujúci nezávislú existenciu objektu poznania, ako aj jeho objektívne poznanie – napr. inštrumentalizmus, konvencionalizmus, konštruktivizmus a i.). Otázka, či naše poznanie reprezentuje spoločenskú a ľudskú skutočnosť alebo je iba našou (viac či menej subjektom poznačenou) konštrukciou tejto skutočnosti je otvorená doteraz. Habilitačná práca Dr. Juraja Šucha je príspevkom do diskusie medzi realizmom (rekonštruktivizmom) a antirealizmom (konštruktivizmom) o chápaní historických narácií v oblasti historiografie a filozofie dejín, realizovaným prostredníctvom kritickej analýzy diel šiestich reprezentatívnych anglosaských autorov (G. Elton, M. Mandelbaum, D. Carr, - H. White, F. Ankersmit, K. Jenkins). Jej cieľom je „posúdenie riešení, spätých s tvorbou a zobrazovaním minulosti v historických naráciách a výkladoch v koncepciách historického realizmu a historického konštruktivizmu“ u spomínaných autorov, z hľadiska relevantnosti nimi navrhovaných postupov a faktorov, determinujúcich, podľa nich, formovanie obrazov minulosti a tým aj ich dôveryhodnosť (pravdivosť a objektivitu).

Predkladaná habilitačná práca má rozsah 108 číslovaných strán vrátane *Zoznamu bibliografických odkazov* a je členená (okrem *Úvodu* a *Záveru*) na dve hlavné kapitoly, z ktorých sa každá venuje koncepciám gravitujúcim k jednému z pólův skúmaného spektra názorov. Obe sú ďalej zhodne artikulované na štyri podčasti, zaoberajúce sa ponímaním danej témy u troch reprezentantov každého z názorových prúdův a ich komparáciou, pričom prvé tri z nich sú v oboch prípadoch rozdelené ešte na ďalšie tri podkapitoly. Práca ako celok je pôvodná, podkapitoly venované H. Whitovi a F. Ankersmitovi sú upravenými, resp. doplnenými verziami autorových skôr publikovaných statí. Hlavný text je doplnený 88 poznámkami pod čiarou.

V prvej kapitole (*Historický realizmus*) sa autor postupne venuje koncepciám troch predstaviteľův realisticky zameraného prúdu v historiografii a filozofii histórie. V prípade Geoffreya Eltona (kap. 1.1) ukazuje podstatu jeho naivno-realistickej predstavy o možnosti dosiahnuť jeden konečný a verný obrazu minulosti. Približuje jeho dištinkciu histórie na amatérsku a profesionálnu a chápanie historickej metódy ako poznávania prameňův z ich vlastnej, dobovej perspektívy. Venuje tiež pozornosť jeho poňatiu zobrazenia

výsledkov historického výskumu i kritike relativistických názorov v historiografii. V kap. 1.2 analyzuje Mandelbaumovo zdôvodňovanie historickej objektivity na báze historicko-kritického odhaľovania hodnotových súdov, jeho poňatie kauzality ako aj jeho neskoršie obmedzenie ideálu objektivity iba na oblasť tzv. všeobecnej histórie. V prípade Davida Carra (kap. 1.3) objasňuje Dr. Šuch predovšetkým jeho fenomenologický prístup k chápaniu naratívnych štruktúr ako inherentných samotnej minulosti a ukazuje akým spôsobom sa uplatňuje toto poňatie jednak v jeho chápaní individuálnej skúsenosti a konania, ako aj v prípade kolektívnych subjektov. V druhej kapitole (*Historický konstruktivizmus*) venuje autor pozornosť opačnému pólu v spektre skúmanej diskusie. U Haydena Whita (kap. 2.1) sa sústreďuje najmä na jeho poňatie zblížovania povahy historických narácií s umeleckou literatúrou, pri ktorých zohrávajú formotvornú úlohu na hlbinej úrovni trópy (metafora, metonymia, synekdocha a ironia) a na povrchovej sujetové (romanca, tragédia, komédia a satira) či explanačné typy (formistický, mechanistický, organistický a kontextuálny) a ideologické postoje (anarchistický, radikálny, konzervatívny a liberálny). Zaoberá sa však aj jeho riešením otázky plurality a relativity historických narácií, ako aj jeho neskoršou myšlienkou intranzitívneho písania o modernistických udalostiach a predstavou figurálnej kauzality. Kap. 2.2 je venovaná názorom Franka Ankersmita - jeho odmietaniu významu „prekladových“ pravidiel, pluralite zobrazení minulosti založenej na odlišnosti tzv. naratívnych substancií, ktoré sú spojené s historickou perspektívou a jeho špecifickému chápaniu reprezentácie v historiografii. Názory Keith Jenkinsa (kap. 3.3) sú spájané predovšetkým s jeho jednoznačnou postmodernistickou orientáciou. Tu sa autor sústredil najmä na jeho zdôvodňovanie prirodzenej potreby plurality v zobrazovaní minulosti, ktorá je podmienená odlišnými ideológiami existujúcimi v danej spoločnosti. Prezентuje tiež jeho predstavu tzv. „konca histórie“.

Domnievam sa, že štruktúra práce v celku, ako aj v jednotlivých častiach je zvolená vhodne a primerane k jej názvu i k autorom sledovanému cieľu. Vnútoraná architektúra textu i formálne radenie jednotlivých kapitol i podkapitol má v tomto zmysle svoju „logiku“. Ňou je do istej miery podmienená aj celkovo **adekvátna metodika analýzy a výkladu** skúmaných otázok vnútri jednotlivých častí. Autorov výklad je z tohto hľadiska systematický a presný. Každá koncepcia je najprv vecne, s porozumením a čo najvernejšie predstavená, pričom autor sa ju snaží podať komplexne a aj z hľadiska jej vývoja. Následne, a potom aj paralelne s tým, sme svedkami recepcie prezentovanej koncepcie zo strany jej stúpcov, ale najmä zo strany jej kritikov najmä v anglosaskom intelektuálnom prostredí (vždy v prvých dvoch častiach danej podkapitoly) a nakoniec (vždy v tretej časti podkapitoly) nasleduje celkové zhrnutie podstaty tejto koncepcie a jej kritické zhodnotenie samotným autorom habilitácie. V texte sa tak organický spája istá miera deskripcie s kritickou analýzou a nakoniec aj s komparáciou náhľadov autorov jednak vnútri skúmaného názorového prúdu, ale aj s ohľadom k opačnému prúdu, ktorej je zasvätená vždy štvrtá časť oboch kapitol a čiastočne i *Záver*. Základný text práce je vhodne doplnený komentujúcimi, vysvetľujúcimi a rozširujúcimi poznámkami pod čiarou.

Autor uvádza v Zozname bibliografických odkazov okolo 70, pre danú tému relevantných, vedeckých monografií a článkov primárneho i sekundárneho charakteru, zväčša anglosaskej proveniencie. S danou literatúrou pracuje v texte dôsledne, systematicky a, ak odmyslíme zopár skôr formálnych

odkazovacích nepresností, tak so silným zmyslom pre detaily. Vzhľadom k tomu, že zhruba štyri pätiny využívaných titulov sú v anglickom jazyku, sprostredkoval tak, okrem iného, slovenskej filozofickej i historickej komunite mnohé aktuálne a relevantné informácie o stave diskusie v danej oblasti. Môžem konštatovať, že **po obsahovej stránke** je predkladaný text spracovaný celkovo na vysokej odbornej a teoretickej úrovni. Dr. Šuch v ňom preukázal nielen širokú vedeckú erudovanosť ale aj špecializovanú znalosť a dostatočne hlboký prienik do skúmanej problematiky historického realizmu a historického konštruktivismu. Práca je akýmsi vyvrcholením jeho dlhodobého výskumu v danej oblasti, spojeného s početnou publikačnou, edičnou, prekladateľskou i organizačnou činnosťou. Text je stručným, ale v mnohom syntetickým pohľadom na dva vykryštalizované prúdy v historiografii a filozofii dejín a na ich vzájomný dialóg. Samotné radenie jednotlivých koncepcií v práci vyjadruje autorovo klasifikačno-komparačné úsilie nájsť každej zo skúmaných koncepcií primeranú pozíciu v pomyselnom spektre od krajného, naivného historického realizmu G. Eltona na jednej strane až po krajne modernisticky poňatý konštruktivismus K. Jenkinsa na strane druhej. Triedenie je založené na miere schopnosti daného autora akceptovať v svojej koncepcii prvky opačného prúdu (takým prvkom je napr. existencia socio-kultúrnej determinovanej špeciálnej histórie na rozdiel od všeobecnej u M. Mandelbauma, či vplyv predtematizovaného vedomia minulosti a naratívnych štruktúr viazaných na praktické konanie na zobrazovanie minulosti u D. Carra na jednej strane, alebo Ankersmitovo odlíšenie, popri interpretácii, aj historického výskumu, tematizovaného v pravdivostných pojmoch, na strane druhej).

Autor podrobuje všetky koncepcie **kritike** – buď ústami ich významných oponentov alebo vlastnými. Za základný kameň úrazu realistov považuje predovšetkým ich neschopnosť vysvetliť existenciu faktickej plurality odlišných (až nekompatibilných) zobrazení minulosti čisto na báze epistemologických kritérií (napr. v prípade Eltonovho rozlíšenia profesionálnej od amatérskej histórie), ako aj zdôvodniť prijateľný spôsob ako dospieť k žiadanému cieľu jedného zobrazenia. V prípade konštruktivistov je to zasa ich nedostatočná schopnosť určiť prijateľné kritériá výberu medzi množiacimi sa zobrazeniami minulosti, ktorá ich môže do viesť do pasce relativizmu. Text svedčí o tom, že **vlastný autorov postoj** je bližší konštruktivistickému spektru než realistickému. Autor sám identifikuje svoju koncepciu (a treba kriticky povedať, že dosť opatrne a hanblivo) ako blízku názorom poľského autora J. Topolskeho. Rozlišuje povrchovú (informačno-rétorickú) a hlbinnú (teoretickú - historikova vízia sveta a človeka, spoluvytváraná jeho poznaním, mýtmi i metaforami a ideologickú – viaže sa na život národného, náboženského či inak definovaného spoločenstva) subštruktúru historickej narácie. Spracovanie pramenného materiálu do naratívnych celkov predpokladá uplatnenie hlbinej štruktúry, v ktorej je zakotvené aj kritérium posudzovania ich objektivity (spočíva v nožnej zhode ideologickej a teoretickej orientácie recipienta s použitou orientáciou samej historickej narácie). Domnievam sa, že túto autorovu pozíciu bolo potrebné podať komplexnejšie a argumentovanejšie.

Z formálneho hľadiska - zo všeobecne jazykového, ako aj z hľadiska špecifických požiadaviek kladených na písanie vedecko-akademických prác daného druhu - je text predkladanej habilitačnej práce spracovaný vcelku (až na preklepy, časté najmä v prvej kapitole či občasnú čechizmy) vhodným spôsobom.

Štýl, ktorým je písaný je vcelku jasný a zrozumiteľný. Na mnohých miestach (najmä v prvej kapitole) je však čítanie textu komplikované zložito formulovanými vetami, ktorých stavba je dosť poplatná angličtine.

Na záver mám tri otázky do habilitačnej rozpravy:

1) Autor si ako cieľ svojej práce kladie „posúdenie riešení, ktoré sú späté s tvorbou a zobrazovaním minulosti v historických naráciách a výkladoch“ v koncepciách historického realizmu a historického konštruktivismu“. Ak som správne pochopil, samotná diskusia medzi oboma pólmi názorového spektra i reakcie a postoje autora habilitácie sa v danej súvislosti viazali v zásade na narácie (príbely či rozprávanie príbehov), čo považujem vzhľadom k autorovým zámerom za legitímne. Zdá sa však, že práca historikov nepozostáva iba v rekonštrukcii či v konštrukcii narácií (teda diachrónnych, často veľkých, syntetických príbehov so zápletkou). Svedčí o tom činnosť takých škôl a orientácií ako boli francúzske Les Annales či (New) Cultural History a v súvislosti s tým aj vznik a uplatnenie historickej sociológie, antropológie a i., teda disciplín, kde je v popredí záujmu skôr štrukturálny, synchronný, simultánny aspekt dejín. Ako sa vysporúďavajú s touto stránkou práce historikov, ktorá akcentuje skôr vedecko-epistemologické prvky v histórii a svedčí o nemožnosti neproblematicky generalizovať „literárno-umelecký“ narativizmus na celú históriu, reprezentanti historického konštruktivismu a aký je v tomto ohľade názor habilitanta?

2) Vzhľadom k tomu, že sa autor identifikuje s názorom, že historické fakty sú v konečnom dôsledku formované ideovo-teoretickou vrstvou /subštruktúrou/ historickej narácie, vzniká otázka či je, a v akom zmysle, na takto pochopenú históriu aplikovateľná kategória pravdy a v čom by spočívalo, v tejto súvislosti, napr. kritérium odlíšenia historických prác od umelecko-literárnych?

3) Na viacerých miestach autor vyjadruje názor konštruktivistov, že historická realita ja sama osebe amorfná, beztvárá, nesformovaná. Nie je tento názor v rozpore napr. so samotným Ankersmitovým chápaním faktuálnych tvrdení ako pravdivých/neppravdivých? Domnievam sa totiž, že ak sú fakty (hoc aj atomisticky poňaté) stavom vecí (o ktorom pravdivo vypovedáme), potom sú (*ex definitione*) „nejakosťou“ a teda majú nejakú formu.

Napriek niektorým vyššie uvedeným pripomienkam hodnotím habilitačnú prácu PhDr. Juraja Šucha, PhD. celkovo pozitívne. Domnievam sa, že spĺňa a v mnohých ohľadoch aj prekračuje kritériá, kladené na takýto typ prác a predpokladám, že môže byť, tak ako celé jeho doterajšie úsilie v danej oblasti, vo viacerých smeroch prínosom pre prácu filozofickej a historickej komunity v našom prostredí. Prácu odporúčam prijať k obhajobe a po jej úspešnej realizácii udeliť adeptovi vedecko-pedagogickú hodnosť *docent* pre odbor *filozofia*.